

FENOMENUL REGIONALIZĂRII ÎNTRE INTEGRARE ECONOMICĂ ȘI DISOLUȚIE A STATULUI NAȚIUNE

THE REGIONALIZATION PHENOMENON BETWEEN ECONOMIC INTEGRATION AND THE DISSOLUTION OF THE NATION STATE

Cpt.lect.univ.dr. Andi Mihail BĂNCILĂ*

Pe fondul problemelor din ce în ce mai mari care afectează competitivitatea economică a celui mai important spațiu de cooperare regională, Uniunea Europeană, foarte mulți specialiști privesc cu rezervă viitorul acestui model de dezvoltare. În timp ce în vestul continentului european scepticii consideră că este timpul pentru a relua un proces întrerupt de cel de-al Doilea Război Mondial, revenirea la planificarea națională a economiilor, esticii privesc cu optimism noua etapă de regionalizare și de integrare economică.

In the context of ever-increasing problems which affect the economic competitiveness of the most important area of regional cooperation, the European Union, numerous specialists are reserved regarding the future of this developmental model. Whereas Western European skeptics consider it necessary to resume a process discontinued by the onset of the Second World War – going back to the national economic planning – the Easterners are optimistic about the new stage of economic integration and regionalization.

Cuvinte-cheie: regionalizare; integrare economică; spațiu geografic; frontieră; Uniunea Europeană.

Keywords: regionalization; economic integration; geographic space; frontier; European Union.

Marea întrebare care frământă mințile oamenilor politici și specialiștilor din domeniul științelor politice este: „Va fi secolul XXI modelat ținându-se cont de principiile enunțate de adepții globalizării sau va trece printr-o nouă etapă de fărâmițare economică?”. Cert este faptul că, începând cu sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, fiecare dintre actorii recunoscuți ai mediului politic internațional și-au diversificat, într-un ritm nemaivăzut la scara istoriei, conexiunile și au evoluat spre un nou tip relații cu parteneri din afara domeniului lor de activitate. Acest lucru a creat un nou sistem de interdependență complexă.

Privind direct dintr-o perspectivă economică, procesul de integrare regională a devenit un imperativ pentru fiecare dintre statele lumii care, în acest moment, se află în faza de conștientizare a acestei necesități. Anularea taxelor vamale pentru actorii economici membri ai unui spațiu

de dezvoltare regională s-a transformat într-o sabie cu două tăișuri. Ei pot beneficia de acest fapt crescându-și cifra de afaceri prin invadarea pieței altor actori sau în cazul în care nu sunt pregătiți pentru această transformare pot fi eliminați de pe piața concurențială, în care sunt integrați toți actorii economici de la nivel regional. O altă mare provocare a integrării regionale o reprezintă dislocarea unor unități de producție pe teritoriu din imediata vecinătate a graniței naționale care oferă condiții fiscale avantajoase. Toate aceste elemente ne impun să acordăm maximul de interes pentru a conștientiza contextul de dezvoltare economică actual și a exploata corespunzător această nouă situație.

Utilizarea corectă într-un context optim a noțiunii de regiune presupune, ca și condiție preliminară, o bună înțelegere a conceptului de spațiu geografic. Ianoș Ioan, profesor universitar la Facultatea de Geografie „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și autor al mai multor lucrări ce tratează acest subiect descria spațiul geografic astfel: „Un

*Academia Tehnică Militară
e-mail: bancila_mihail@yahoo.com

hiperspațiu cuprinzând o mulțime de subspații caracterizate geomorfologic, climatic, geologic, biogeografic, social, economic, între care există multiple relații de interacțiune și de integrare. Noțiunea de spațiu geografic permite abordarea studiilor pe principiul unei maxime generalizări dimensionate, reținând obligatoriu complexitatea și integralitatea tuturor relațiilor dintre componentele geografice¹. Mai mult decât atât spațiul geografic poate fi privit sub forma unui binom format între natură și societatea umană. Acest concept este în prezent uzitat pentru a descrie structuri teritoriale cu dimensiuni variabile².

Analiza regiunii ca și entitate autonomă se poate porni de la poziționarea sa față de statul național. Ea poate reprezenta o porțiune distinctă a teritoriului acestuia care se individualizează prin anumite caracteristici sau poate reprezenta o structură de dimensiuni mult mai mari care înglobează chiar statul național. Acest lucru se poate realiza numai în cadrul unui concept mult mai larg care ține de funcționalitatea acestuia într-un anumit context economic, politic sau geografic. Un model aparte de regionalizare utilizând principii economice l-a constituit regionalizarea fostei Uniuni Sovietice. Regionalizarea spațiului social a reprezentat un proces de creare a unui anumit comportament social între grupuri de indivizi formate anterior și extinderea ulterioară a acestui comportament la nivelul întregii comunități³. Ținând cont de lipsa de fundamentare științifică a acestui proces, fenomenul de regionalizare economică de tip sovietic s-a dovedit a fi un eșec răsunător.

Prin intervenția sa asupra mediului unde trăiește, omul aduce modificări ample care vor influența peisajul creând zone cu un specific aparte diferit față de cel avut inițial. Practica monoculturilor și crearea aglomerațiilor monoindustriale sunt elemente generatoare de schimbare care pot fi factori decisivi în modificarea granițelor dintre regiuni, impunând un alt specific, de multe ori în contradicție cu cel natural. Dezvoltarea economică inegală și diferențele de ordin cultural pot crea decalaje semnificative între părți ale unui teritoriu natural unitar. Spațiul european constituie un astfel de exemplu, cu variații climaterice și geografice minime, acesta se împarte din punct de vedere al identității în două mari spații: Europa de Vest, preponderent catolică și protestantă, și Europa de Est, preponderent ortodoxă. În aceeași manieră, se

poate menționa o delimitare între „Nord” și „Sud”, două spații care nu corespund neapărat poziției geografice, ci sunt asociate cu nivelul de dezvoltare economică, tehnologică și culturală a unor grupuri de state.

Pentru a analiza regiunea ca un tot unitar, teoreticienii utilizează o multitudine de metode, iar un loc aparte între acestea îl are metoda criteriilor heteroclite. Bjorn Hettne, adept al aplicării acestui criteriu, clasifică regiunile astfel: regiuni-unități naturale și ecologice separate prin elemente de natură fizico-geografică, regiuni formate ca urmare a intervenției unor sisteme sociale, regiuni formate în urma cooperării mai multor organizații din domenii diferite de activitate, regiuni formate ca urmare a împărțirii unui set comun de valori, regiuni constituite istoric⁴.

Există foarte multe puncte de vedere în ceea ce privește definirea regiunii și a limitelor sale de cuprindere. De aceea mă voi rezuma să citez câțiva dintre cei mai cunoscuți teoreticieni ai acestui concept. Karl Detsch, profesor la Universitatea Harvard, susținea faptul că regiunea reprezintă un spațiu de valori multiple care influențează majoritatea interacțiunilor sociale, economice, politice și militare între indivizii care locuiesc într-un anumit spațiu geografic⁵. Profesorul de economie de la Universitatea Columbia Jagdish Bhagwati definea regionalismul ca reprezentând „încheierea de aranjamente comerciale preferențiale între un anumit număr de state care au ca o reducere preferențială a barierelor comerciale între un subgrup de țări, care pot fi, fără ca acest lucru să fie și necesar, în contact din punct de vedere geografic”⁶.

Regiunile constituie unități administrativ teritoriale percepute ca structuri de sine stătătoare în funcție de anumite caracteristici (morfologice, climaterice, biogeografice). Acestea beneficiază de un grad diferit de autonomie internă, iar delimitarea frontierelor se face ținându-se cont de limitele spațiului care întrunește caracteristicile menționate mai sus. Conceptul de regiune se poate aplica atât în cazul unor structuri suprastatale care să înglobeze teritorii din mai multe state, sau chiar state naționale, ca și întreg, care întrunesc caracteristici similare sau se poate face o ierarhizare internă a acestora.

Organizarea spațiului geografic în regiuni corespunde unei necesități privind administrarea din punct de vedere economic, social și cultural

al locuitorilor care își au domiciliu în acel spațiu. Mergând pe linia acestui algoritm se pot distinge cu exactitate mai multe tipuri de clasificare a regiunilor: din punct de vedere al activităților economice (agricole, industriale, servicii) desfășurate într-un anumit spațiu se mai poate face o delimitare a regiunilor în două mari categorii: de tip urban sau rural. Aruncând o privire asupra încadrării administrative la nivel național a regiunilor, acestea sunt clasificate pe o treaptă intermediară imediat înapoia statului național, însă având în componență structuri administrative de nivel zonal sau local (județul, orașul și comuna). Pentru anumite spații geografice, regiunea se suprapune unei forme istorice de administrare a teritoriului, care posedă anumite caracteristici, în special de ordin cultural, locuitorii acestora prezentând anumite particularități specifice și interiorizând setul de valori dobândit în timpul istoric petrecut împreună de generațiile anterioare. Din perspectiva proximității geografice, acestea pot fi clasificate ca regiuni interioare unui anumit spațiu cultural sau regiuni transfrontaliere sau de contact.

Una dintre marile probleme întâmpinate de către teoreticienii care studiază fenomenul regionalizării o reprezintă procesul de dimensionare a acestor structuri. Problema avută în vedere este legată de menținerea unui raport optim între distanța dintre centru și periferii. Stabilirea acestui raport era puternic influențată de liniile de legătură existente. În cazul în care se ajungea la concluzia că distanțele prea mari împiedică menținerea unui contact de bună calitate se lua în calcul redesenarea hărții administrative a regiunii.

Polemica care se creează în jurul fenomenului regionalizării privește într-o măsură destul de mare consecințele de ordin economic pe care le provoacă acest proces. Conceptul de comerț liber vine oarecum în contradicție cu noțiunea de regiune, care din prisma rolului jucat în perioada medievală a limitat libertatea de circulație a mărfurilor impunând în exces tarife vamale, care scumpeau prețul produselor transportate. Formarea unor piețe libere a devenit subiectul a numeroase studii efectuate în epoca modernă. Friederich List, considerat unul dintre pionierii studiilor privind eliminarea tarifelor în comerț, afirma că: „Prin eliminarea barierelor tarifare chiar la nivel regional poate duce la creșterea bunăstării generale”. Studiile sale aduceau un plus de informație într-un moment

cheie care a precedat unificarea Germaniei, crearea în anul 1834 a unor uniuni de mici principate germane, așa-numitele *zollverein*⁷.

Primele inițiative de formare a unor spații de comerț liber la nivel regional la care să participe state suverane este datat în perioada interbelică. Modelul de acorduri semnat atunci vine în contradicție cu cel promovat în zilele noastre, deoarece nu urmărea deschiderea piețelor spre toți actorii economici de la nivel regional, ci urmărea impunerea unor acorduri bilaterale protecționiste care restrângeau drepturile semnatarilor de a mai face comerț cu anumite state. Acest gen de acorduri au fost numite „blocuri comerciale discriminatorii”⁸.

După sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, perspectiva în care se reglementau relațiile comerciale la nivel regional s-a schimbat radical. GATT (Acordul General pentru Tarife și Comerț) a militat pentru eliminarea practicilor discriminatorii și pentru scăderea unilaterală a tarifelor vamale. În baza acestor principii liber exprimate privind accesul neîngrădit la comerțul internațional, statele naționale au semnat tot mai multe acorduri preferențiale de reducere sau de eliminare a taxelor vamale, marea lor majoritate fiind semnate la nivel regional. Sunt identificate două mari perioade cu o intensă activitate în acest domeniu 1950-1960 și 1980-1990⁹. Cu toate că a fost considerată un mare eșec, din prisma faptului că majoritatea acordurilor comerciale semnate au fost anulate ulterior, prima perioadă constituie un punct de reper în special datorită avansului informațional privind cercetarea teoretică în domeniul regionalizării economice. Poate cel mai important produs al acestui interval de timp este fondarea Comunității Economice Europene, care nu doar că nu a dispărut ca spațiu de comerț liber, ci evoluează către un nou nivel, cel al integrării politice. Pentru cea de-a doua perioadă, rezultatele sunt încă așteptate, marea majoritate a inițiativelor de formare a unor piețe regionale de comerț liber sunt încă în faza de consolidare, statele având încă foarte mult de parcurs pentru a ajunge din urmă spațiul liber european.

În anul 1950, Jacob Viner, profesor la Universitatea din Chicago, menționa în lucrarea sa „The customs union issue” că este nedrept ca cea mai mare parte a consumatorilor să fie privați de dreptul de a cumpăra mărfuri ieftine, doar pentru simplu fapt că ele sunt produse în afara frontierelor naționale. El milita pentru ridicarea barierelor

vamale, care ar fi permis propagarea unor „efecte dinamice”. Cel mai important dintre acestea îl reprezintă crearea „economiiilor de scară” care prin dimensiunea lor eficientizează productivitatea muncii și contribuie în mod simțitor la creșterea calității produselor obținute. Conform punctului său de vedere, acest lucru ar fi fost imposibil de atins în cadrul frontierelor naționale, cu un număr relativ mic de consumatori. Dezvoltarea de tip autarhic fiind la îndemână doar a unui număr redus de națiuni care beneficiau de o piață de desfacere uriașă și de o economie care să favorizeze consumul produselor proprii. Jacob Viner merge mai departe cu strategia sa afirmând că acest tip de piață de desfacere permite societăților să se specializeze și să aloce mai multe fonduri dezvoltării unor noi strategii manageriale și adaptării programelor de lucru la nevoile cetățenilor, acest lucru ar fi contribuit la creșterea productivității muncii. Mai mult decât atât, eliminarea barierei vamale ar fi permis o mai ușoară circulație de capital atât între statele membre ale acordului comercial, cât și în afara acestuia¹⁰.

Paul Robert Krugman, laureat al premiului Nobel pentru economie, afirma în 1991 că există o tendință firească ca schimburile să se desfășoare în proximitatea frontierelor existente, din cauza costurilor de transport reduse. Acest lucru duce ulterior la consolidarea unor importante blocuri comerciale regionale. Pentru ca un astfel de spațiu să poată fi considerat funcțional era necesar ca mai mult de 50% din comerțul statelor membre să se desfășoare în interiorul acestei regiuni¹¹. Cel mai important minus al acestui tip de comerț este creșterea la o cotă foarte mare a dependenței de furnizorii din acest spațiu geografic. Acest tip de interdependență complexă dă naștere la senzitivitate, iar efectele negative se pot propaga cu foarte mare ușurință, punând în dificultate întreg spațiul de comerț.

Regionalizarea mai poate fi privită și ca pe o asumare colectivă a responsabilității din partea unui grup de state aflate într-un anumit spațiu de a contribui în mod unitar la creșterea nivelului de viață al cetățenilor lor și de a preîntâmpina sau atenua efectele economice negative apărute la nivel global¹².

Individualismul și colectivismul sunt două dintre principiile care au influențat decisiv marile decizii economice din secolul XX. Individualismul

are ca principal exponent, statul național, de cele mai multe ori slab dezvoltat economic, care caută prin orice mijloace să evite o confruntare economică pe o piață liberă concurențială. Colectivismul însă a fost promovat de marii actori economici și financiari ai planetei mereu în căutarea de noi piețe de desfacere. Cele două filozofii au concurat puternic, fiecare dintre ele având proprii exponenți. Poate cel mai de succes exemplu al unui stat care a reușit o trecere ușoară de la o filozofie la alta a fost China comunistă. Cu toate că inițial a fost plasată în blocul comercial al statelor comuniste spre finalul anilor '50 a încercat o mișcare de emancipare față de Moscova care în final s-a soldat cu izolarea sa. Abia spre sfârșitul anilor '80, statul chinez a făcut primii pași reușind să stabilească contacte directe cu participanții activi.

Linia de contact dintre două regiuni nu reprezintă doar o limită de demarcație, de separare a două spații de cultură distincte, ci în funcție de viziunea pe care o au liderii celor două comunități, poate deveni cu ușurință o punte de legătură între acestea. Acest lucru se poate realiza doar ca urmare a voinței liber exprimate de către comunitățile umane adiacente aceluia spațiu, care sunt grupate în centre urbane cu capacitate economică și culturală superioare restului țării. Prezența de o parte și de alta a frontierei a unui important număr de etnici minoritari aparținând comunității din statul vecin a favorizat sau a diminuat în funcție de context expansiunea culturală și economică a aceluia spațiu. De cele mai multe ori a existat o teamă de a dezvolta colaborarea transfrontalieră tocmai ca urmare a faptului că s-a crezut că o astfel de situație se poate finaliza cu modificări de frontieră¹³. Fenomenul de schimbare a frontierelor existente se produce în principal ca urmare a voinței politice, însă se pleacă de la un transfer al locuitorilor din spațiul cu cultură mai puternică spre cel care manifestă slăbiciune. Această teză, a creșterii și a descreșterii statelor, a fost puternic susținută de către geopoliticienii germani care pe parcursul secolului XIX în care au căutat să legitimeze acțiunile agresive ale Reich-ului german asupra vecinilor considerați mai slabi din punct de vedere cultural.

Procesul de demarcare a limitelor etnice ale unor regiuni reprezintă o problemă extrem de delicată. În majoritatea cazurilor, statele naționale au căutat să comaseze în interiorul granițelor cât mai mulți dintre proprii conaționali chiar cu riscul

de a face acest lucru utilizând forța. Acest proces de centralizare produce nu doar o deteriorare a situației politice existente, ci constituie și un regres în plan economic și mai ales social. Regăsirea echilibrului stricat necesită o lungă perioadă de refacere și presupune adoptarea unor soluții de compromis greu de acceptat de către cele două părți. Stabilirea efectivă a unei frontiere presupune utilizarea detaliilor de planimetrie care la modul ideal ar trebui să se suprapună unei limite etnice. Această formulă poartă denumirea de frontieră naturală sau „ideală”.

Mult mai dificil stau însă lucrurile când cele două condiții nu se pot întruni, iar limita de demarcație trebuie în mod fortuit să străbată o regiune naturală. Marele geopolitician german Friedrich Ratzel denumea acest proces „plimbarea frontierei pe teritoriul altcuiva”. Tot el susține faptul că în cazul în care există două teritorii vecine cu densitate diferită a numărului de locuitori se produce o modificare pe cale naturală a unei frontiere care nu mai corespunde situației de fapt: „Revărsarea din teritoriile dens populate către cele slab populate se transformă în regulă (...). Atunci poporul năvălește în afara sa și apar toate acele forme ale creșterii spațiale care duc, în cele din urmă, în mod necesar, la dobândirea de noi teritorii”¹⁴. Există și o a treia formă de delimitare a limitelor administrative între regiuni sau state care este o moștenire a unei situații politice preexistente formării acelei entități politice. Ea este deseori denumită frontieră colonială.

Termenul de frontieră este de o însemnătate majoră în cunoașterea amănunțită a conceptului de regiune. Frontiera a jucat un rol major în istoria de secol XIX a SUA, ea fiind percepută în epocă ca un teritoriu de fricțiune între civilizațiile anglo-saxonă aflată în perioada de expansiune și cea amerindiană aflată în regres. Jackson Turner explica în lucrarea sa *Frontiera în istoria americană* cauzele care au determinat extinderea spre vest a graniței noului stat. Concluzia sa se încadra în conceptul larg împărtășit în epocă al superiorității culturii europene și al necesității firești de extindere în spații considerate a fi lipsite de populație sau locuite de persoane cu o cultură inferioară. Turner argumentează această etapă a expansiunii spre vest și ca pe o necesitate de a proteja de influențele externe *cultura americană* nou creată, care, în acel context al distanțării teritoriale de cultura europeană, se putea consolida în voie¹⁵.

În lucrarea sa, *Geografia teoretică*, Vintilă Mihăilescu¹⁶ considera că criteriul peisagistic este definitoriu pentru toate celelalte. Pentru a clarifica termenul de „peisaj” este nevoie să adaug faptul că acesta cuprinde nu doar elemente geografice (naturale) specifice, ci și trăsături derivate din acțiunea individului asupra mediului. Conform abordărilor tradiționale, procesul de regionalizare se desfășura la întrepătrunderea limitelor naturale între diversele forme de relief. Acest fapt vine în contradicție cu ideea că mediul suferă modificări semnificative de peisaj nu doar ca urmare a producerii unor fenomene naturale, ci și din perspectiva interacțiunii sale cu oamenii. Conform punctului de vedere enunțat al delimitării granițelor regionale având, ca și criteriu, elementele peisagistice, se poate face o clasificare a regiunilor în funcție de climă, relief sau vegetație. Prezența într-un anumit habitat a unor importante resurse materiale sau energetice aduce spațiul în cauză într-un contact direct cu oamenii. Intensificarea activității umane în zonă de cele mai multe ori are repercusiuni serioase asupra mediului natural care conform acestui criteriu va trebui să fie reclasificat¹⁷.

Regionalizarea urmărită din perspectiva criteriului funcțional apare ca o unitate spațial organică, cu o identitate proprie, rezultată în urma interacțiunii componentelor sale. Drept urmare acest tip de regiune poate include cu ușurință teritorii diferite din punct de vedere geografic, aflate însă într-o strânsă relație de interdependență. Acest tip de simbioză între diferitele părți ale unui spațiu evidențiază o diversificare a funcțiilor care tinde spre specializare¹⁸. Este de remarcat însă capacitatea de a se adapta a fiecăreia dintre componentele sistemului care pot suferi modificări importante în funcție de nevoile economice și sociale ale momentului. Acest tip de comportament este definit drept proces de autoreglare. Funcționarea unui astfel de sistem este condiționată de menținerea unui echilibru optim între intrările și ieșirile de mărfuri finite și capital. În cazul în care acest raport suferă modificări majore, regiunea acoperind importurile de produse finite din capitalul obținut în urma unor exporturi de materii prime, durata de funcționare a sistemului regional se reduce foarte rapid.

Perioada ultimelor 200 de ani este caracterizată de modificări importante în structura cunoscută și funcțională a celor mai multe regiuni prin decizii de ordin politico-administrativ. Necesitatea modificării

frontierelor existente a fost argumentată în diverse moduri ținându-se cont de particularitățile de ordin geografic, funcțional, etnic, sau cultural. Specialiștii în domeniul istoriei și științelor politice au concluzionat însă că de cele mai multe ori aceste decizii subiective au fost dictate de către actorii majori din cadrul sistemului, care au solicitat modificarea frontierelor. Acest tip de regiune prezintă cele mai multe elemente nefuncționale care într-un final vor conduce la dezagregarea ansamblului teritorial în cauză. Modificări de frontiere pot avea loc și în cadrul regiunilor interioare ale statelor naționale aplicându-se noi strategii de dezvoltare economică. Cel mai ambițios astfel de plan a fost reorganizarea administrativ teritorială a Uniunii Sovietice în baza unor criterii de ordin economic care corespundeau strategiei de guvernare a perioadei respective¹⁹.

Identificarea individuală a oamenilor cu un anumit spațiu de cultură nu are în mod absolut o încadrare strict geografică. De foarte multe ori, limitele fizice ale unei regiuni nu coincid strict cu granițele spirituale ale unei comunități umane. Limitele acestui spațiu pot evolua în funcție de modul în care cetățenii aleg să se raporteze sau nu la acel set de valori. Acest criteriu este denumit „criteriul mintal”²⁰. Legătura de ordin spiritual dintre individ și spațiul căruia îi aparține se poate perpetua până acolo încât el să continue să se identifice cu vechea regiune chiar dacă fizic el nu mai domiciliază acolo. Populația zonei de nord a României, localizată din punct de vedere geografic în imediata vecinătate a depresiunii Maramureș, se identifică cu valorile acestui spațiu. Acest fapt a contribuit la crearea în anul 1968, cu prilejul reorganizării administrative a RSR, a noului județ Maramureș cu capitala la Baia Mare în interiorul căruia au fost incluse și regiunile din imediata vecinătate. Această decizie nu a fost pur administrativă, ci a fost influențată și de partea de spiritualitate.

Indiferent care vor fi consecințele pe care procesul de regionalizare le va produce, cert este faptul că acest fenomen va stârni o mulțime de controverse. România se află în prezent în pragul unei decizii ale cărei efecte se vor face simțite într-un interval mediu de timp. Regionalizarea teritoriului național este o provocare pentru întreaga societate românească, care va trebui să înțeleagă fenomenul cu plusurile și minusurile sale, în așa fel încât rezultatele pe termen lung să reliefeze pe deplin politica promovată de Uniunea Europeană: „Unitate în diversitate”²¹.

Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul „Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Investește în Oameni!

NOTE:

1 Ioan Ianoș, *Orașele și organizarea spațiului geografic*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987, p. 9.

2 Vasile Simileanu, *Geopolitica și centre de putere*, Editura Top Forum, București, 2010, p. 24.

3 Ilie Bădescu, Dan Dungaci, *Sociologia și geopolitica frontierei*, Vol. 1, Editura Floarea Albastră, București, 1995, p. 305.

4 Väyrynen Raimo, *Regionalism: Old and New*, International Studies Review, Vol. 5, No. 1 (Mar., 2003), p. 32, http://www.jstor.org/stable/3186488?seq=8&Search=yes&resultItemClick=true&searchText=Bjorn&searchText=Hettne&searchText=regionalism&searchUri=/action/doBasicSearch?Query=Bjorn+Hettne+regionalism&prq=Bjorn+Hettne&group=none&hp=25&wc=on&so=rel&fc=off&acc=on#page_scan_tab_contents, accesat la 30.01.2015, ora 12.10.

5 Ilie Bădescu, *op. cit.*, p. 327.

6 J. Bhagwati, *Regionalism and multilateralism: an overview*, in De Melo, J., Panagariya, A. (ed) *New dimensions in regional integration*, Cambridge University Press, 1993, p. 22.

7 M.S. Suranovici, *Trade diversion and trade creation*, Universitatea din Zurich, 2004, p. 3.

8 D. Miron, *Comerț internațional*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 2003, p. 64.

9 Andrei Teofil Postolachi, *Regionalization of international trade*, MPRA Paper No. 36936, februarie 2012, http://mpra.ub.unimuenchen.de/36936/1/MPRA_paper_36936.pdf

10 J. Viner, *The Customs Union Issue*, Carnegie Endowment for International Peace, New York, apud. Postolachi Andrei Teofil, *Regionalization of international trade*, 2012, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/36936/>

11 P. Krugman, *The Move Toward Free Trade Zones*, in (November/December 1991) *Economic Review*, Federal Reserve Bank of Kansas City, 1991, pp. 5-27.

12 D.Y. Kono, *When do Trade Blocs Block Trade?*, International Studies Quarterly, Nr. 51, 2007, pp. 165-181.

13 Vasile Simileanu, *op. cit.*, p. 38.

- 14 Ionel Nicu Sava, *Geopolitica teorii și paradigme clasice. Școala geopolitică germană*, Editura InfoTeam, București, 1997, p. 40.
- 15 Vasile Simileanu, *op.cit.*, p. 46.
- 16 Vintilă Mihăilescu, *Geografia teoretică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968.
- 17 Cocean Pompei, *The future of lands in Romania*, Rev. Roum. Géogr./Rom. Journ. Geogr., 56, (1), București, 2012, p. 12, http://www.rjgeo.ro/atasuri/revue%20roumaine%2056_1/P.%20Cocean.pdf, accesat la 29.01.2015, ora 21.30.
- 18 *Ibidem*, p. 13.
- 19 Andi Mihail Băncilă, *Interstate production centers, reality and desideratium in the enlarged area of the Black Sea*, in EUBSR 2012 Conference, Vol. 3, p. 60.
- 20 Pompei Cocean, *op.cit.* p. 13.
- 21 http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/motto/index_ro.htm, accesat la 29.01.2015, ora 22.10
- Cocean Pompei, *The future of lands in Romania*, Rev. Roum. Géogr./Rom. Journ. Geogr., 56, (1), București, 2012.
- Ianoș Ioan, *Orașele și organizarea spațiului geografic*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987.
- Kono D.Y., *When do Trade Blocs Block Trade?*, International Studies Quarterly, Nr. 51, 2007.
- Krugman P., *The Move Toward Free Trade Zones*, in (November/December 1991) Economic Review, Federal Reserve Bank of Kansas City, 1991.
- Mihăilescu Vintilă, *Geografia teoretică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968.
- Miron D., *Comerț internațional*, Editura Academiei de Studii Economice, București, 2003.
- Postolachi Andrei Teofil, *Regionalization of international trade*, MPRA Paper No. 36936, februarie 2012.
- Sava Nicu Ionel, *Geopolitica teorii și paradigme clasice școala geopolitică germană*, Editura InfoTeam, București, 1997.
- Simileanu Vasile, *Geopolitica și centre de putere*, Editura Top Forum, București, 2010.
- Suranovici M.S., *Trade diversion and trade creation*, Universitatea din Zurich, 2004.
- Viner J., *The Customs Union Issue*, Carnegie Endowment for International Peace, New York.
- Väyrynen Raimo, *Regionalism: Old and New*, International Studies Review, Vol. 5, No. 1 (Mar., 2003).

BIBLIOGRAFIE

Bădescu Ilie, Dungaciu Dan, *Sociologia și geopolitica frontierei*, Vol. 1, Editura Floarea Albastră, București, 1995.

Băncilă Andi Mihail, *Interstate production centers, reality and desideratium in the enlarged area of the Black Sea*, in EUBSR 2012 Conference, Vol. 3.

Bhagwati J., *Regionalism and multilateralism: an overview*, in De Melo, J., Panagariya, A. (ed) *New dimensions in regional integration*, Cambridge University Press, 1993.